

AQLI ZAIF BOLALARDA TAFAKKUR JARAYONINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Shadiyeva Navbahor Xabibullayevna

Jizzax davlat pedagogika universiteti,
Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi
shadiyevanavbahor@gmail.com
ORCID 0009-0007-4740-3092R

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18654237>

Annatsiya: Ushbu maqolada aqli zaif bolalarda tafakkur jarayonining o'ziga xos xususiyatlari hamda sensor taraqqiyotning bilish faoliyatidagi o'rni ilmiy asosda tahlil qiladi. Tafakkurning tahlili, sintez, asoslash, umumlashtirish va mavhumlashtirish qobiliyatining yetarlicha shakllanganligi, hujjat konkretligi, stereotipligi va tanqidiy nazoratning sustligi misollar asosida yoritiladi. , birinchi yoshdan foydalanish sensorning idrok, nutq va aqliy taraqqiyot bilan uzviy bog'liqligi ochib beriladi. Sog'liqni saqlash yordami ko'proq kuchsiz, aqli zaif bolalarda predmet va hodisalarni idrok etish jarayonida jarayonlararo bog'lanishni o'rnatish, o'xshashlik va farqlarni shuni hisobga olish va yangi sharoitlarda bilimlarni qo'llash qiyinchilik tug'diradi. Shu bois sensor tarbiyani maqsadli tashkil etish tafakkur rivojlanishini bosqichma-bosqich rivojlantirishning muhim pedagogik omili.

Kalit so'zlar: Tafakkur, analiz, sintez, hisoblash, umumlashtirish, aqli zaiflik, sensor taraqqiyot, idrok, orientirovka refleksi, bilish jarayoni, maktabgacha yosh, maxsus pedagogika.

Tafakkur bilishning bosh quroli hisoblanadi. U analiz, sintez, umumlashtirish, mavhumlashtirish, aniqlashtirish kabi operatsiyalar shaklida kechadi. Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, bu barcha operatsiyalar aqli zaiflarda yetarlicha shakllangan va o'ziga xos tomonlarga ega. V.G. Petrova, B.I. Tinskiy, I.M. Solovyova, N.M. Stadnenko, J.I. Shif ma'umotlariga ko'ra, aqli zaif bolalar predmetlarni tushunadi, tahlil qiladi, qator zarur xususiyatlarni qoldirib, faqatgina yaqqol aniq qismlarinigina hisobga oladi. Bunday tahlil natijasida ular predmetlarning qismlari bilan aloqasini o'rnatishda qiynalishadi. Odatda, ular faqat predmetlarning ko'ruv xususiyatlariga tayangan holda rangini aniqlashadi. Predmetlarni tahlil qilishda ularning individual belgilarini emas, umumiy belgilarini aniqlaydi. Analizning takomillashganligi uchun predmetlarni sintez qilish qiyinlashadi. Predmetlarning alohida qismlarini ajrata turib, ular orasidagi aloqani o'rnatish olmaydi, shuning uchun predmetlar haqida butun tasavvurga ega bo'lishda qiynaladi. Aqli zaif bolalarda taqqoslash operatsiyasida tafakkurning sifatlari yorqin namoyon bo'ladi, unda maxsus qo'yilgan analiz va sintez

o'tkaziladi. Ular predmetlar va hodisalardagi asosiy narsani ajrata olmay, mavjud bo'lmagan belgilarni, ko'pincha mos kelmaydigan belgilar taqqoslaydilar. Aqli zaif bolalar o'xshash va farqli predmetlarning farqini aniqlashda qiynaladilar. Ayniqsa ular uchun o'xshashlikni aniqlash qiyin. Ruchka va qalamni taqqoslab, ular: «ular uzunligiga ko'ra o'xshash, yana ularning terisi bir xil» deb javob berishadi. Aqli zaif bolalar tafakkurining farqli tomoni tanqidiy qarashning yo'qligi, o'z ishlarini mustaqil baholay olmasligidadir. Ular ko'pincha o'z xatolarini belgilashmaydi, bu ayniqsa ruhiy kasallangan bolalarda bosh miyaning peshana qismi jarohatlangan bolalarda va og'ir darajadagi aqli zaif bolalarda yorqin namoyon bo'ladi. Ko'ruv idroki asosida idrok etilgan fikrlash natijasidagi tasvir kambag'alligi, bog'liq emasligi, oddiyligi bilan ajralib turadi. O'quvchi obyektga qarab, uning nomini bilsa ham, qismlarini to'liq aytolmaydi. Odatda, shakllarning umumiy konturlari qismlarini tartibsiz bayon etadi. Kichik maktab yoshidagi aqli zaif bolalar uchun 2 va undan ortiq predmetni solishtirish qiyinchilik tug'diradi. Solishtirishda I—II sinf o'quvchilari bir obyektning ikkinchisidagi ajratuvchi xususiyatlariga e'tibor beradilar. Bu obyektlarning o'xshash xususiyatlarini hisobga olmaydilar. Bolalar obyektlar o'rtasidagi farqni solishtirib bo'lmaydigan xususiyatlar bilan qiyoslaydilar. Masalan, bu piyola katta, bunisida esa ko'k gul rasmi bor. Ular har xil. Birinchi predmetning kattaligi, ikkinchi predmetning guli taqqoslangan. Ayrim hollarda o'quvchilar vazifani oson yengil vazifalar bilan almashtiradi yoki obyektning solishtirish o'rniga ulardan birini analiz qila boshlaydilar. Yoki solishtirishni boshlab, o'z harakatlarini nazorat etolmaydi. Bola o'zi uchun qiyin bo'lgan vazifada to'xtay olmaydi va o'z aqliy faoliyatini yengillashtirib boshqa vazifaga o'tadi. Aqli zaif bolalar tafakkurini tahlil qilib, bu jarayonning stereotipligi, qiyin harakatligi va umuman to'liq egiluvchan emasligini ta'kidlash joiz. Shuning uchun mavjud bilim va malakalarni yangi sharoitda qo'llash aqli zaif bolalarda qiyinchilik tug'diradi va vazifani xato bajarishga olib keladi. Aqli zaif o'quvchilar tafakkurini o'rganish va to'g'ri tashxis qo'yish uchun «Kesma rasmlar» metodikasi, «To'rtinchi ortiqcha» metodikasi, «Klassifikatsiyalar» va «Yetishmaydigan qismlarni aniqlash» metodikalarini tavsiya etish mumkin. Bola tug'ilgan kundan boshlab onasining qo'li tekkanligini sezadi, onasining taftini his qiladi. Bu tarqoq tasavvurlar asta-sekin bir butun obraz bo'lib birlashadi va bola ko'z o'ngida onaning obrazi paydo bo'ladi. Dastavval bola obrazini unchalikaniq idrok qilmaydi. Bolaning sensor taraqqiyoti bilan harakatlari o'rtasida bog'lanish tobora mustaxkamlanib boradi. Bola aktiv harakat qilishi bilan o'zining juda xilma-xil harakatlari bilan tevarak atrofdagi narsalarni bilib oladi. Tevarak atrofdagi narsalarga qiziqish paydo bo'ladi. I.Pavlovning takidlashicha, orentir

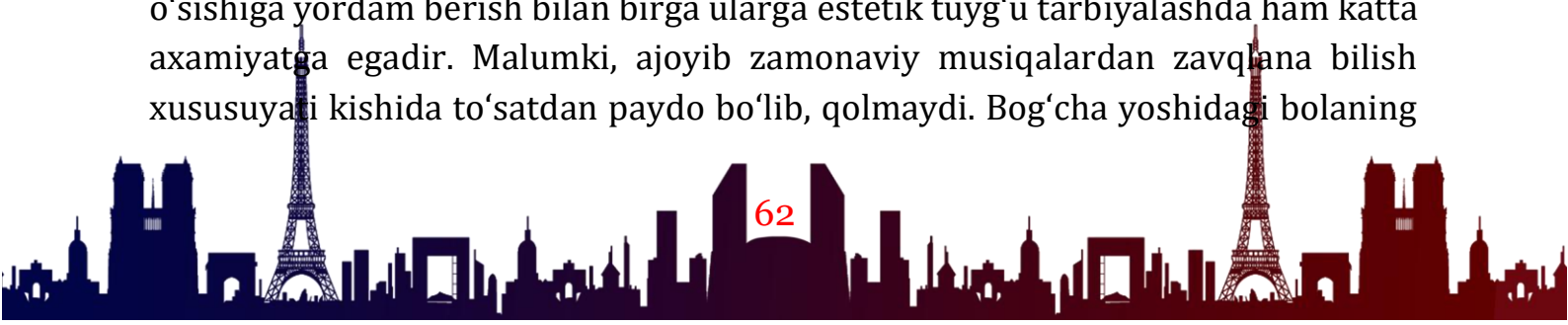
refleksi paydo bo'ladi. Dastlab bola o'z tanasining qismlariga qiziqqa boshlaydi. U o'z qo'lining barmoqlariga diqqat bilan tikilib qaraydi, barmoqlarini ochib yumib, musht qilib ko'radi, so'ngra karavoti tepkasiga osib qo'yilgan chiqildoqqa intiladi, uni ushlab olishga intiladi, o'yinchoqni qimirlashini tomosha qiladi. Bola bunday harakatlar qilishi bilan atrofdagi narsalar to'g'risida tobora ko'proq taassurot ola boshlaydi. Bola besh oylik bo'lganida narsalarga qo'l uzatib osilib ko'ra boshlaydi va narsalarni paypaslab ko'radi, so'ngra u narsalarni ushlab turishni o'rganadi. Barmoqlari mahkam yumib ushlab oladi va ushlab olgan narsasini qo'yib yubormaydi. Bola olti oylik bo'lganida narsani dastlab ikki qo'li bilan, so'ngra bir qo'li bilan ushlab oladigan bo'ladi. Bu yangi harakatlarning paydo bo'lishi bolalarning tevarak atrofdagi narsalarni bilish yanada aktivlashadi. Bola o'zining qo'llarini, boshini, ushlab ko'radi, oyog'ini qo'li bilan ushlab ko'radi. Bunday harakatlarni qila olish bolalarni yanada quvontiradi, endi bola ushlab olgan narsasini silkitadi, so'ng uni og'ziga soladi. Mana shu harakatlar va paypaslashlar sezgilarning xammasi bolada yangi bilimlar beradi. Uning muskullarini va sezgi organlarini mashq qildiradi. Bu faoliyat jarayonida bolaning idrok qilishi tobora aniqroq bo'la boshlaydi. Ko'rish, eshitish va tam bilish, harakat va issiq sovuqni bilish sezgilari narsalarning tobora yaxlit mazmunli obrazi bo'lib birlashadi. Bolaning bunday aktiv faoliyat uchun qulay sharoit yaratish uning bemolol harakat qilishi uchun imkoniyat yaratish bola tevarak-atrofdagi narsalarni mustaqil o'rganayotganida uni chalg'itmaslik, etiborini jalb qiladigan chiroyli yaltiroq o'yinchoqlarni yetarlicha topib berish kerak. Bu bola psixikasini to'g'ri o'stirish uchun muhim shartdir. Ilk yoshdagi bolada shartsiz orentirofka refleksi asosida har narsaga qiziqish aniq nomoyon bo'lib, bu xususiyat hamda narsani tez bilib olishga qiziqish darajasigacha boradi. Bolalar go'dakligidayoq xar narsaga qiziqib qaraydi. Lekin bog'chagacha tarbiya yoshidagi bola tevarak-atrofdagi dunyoni bilish ishtiyoqini qondirish uchun benixoya katta imkoniyatlarga ega bo'ladi. Birinchidan, analizatorlarning (sezgi organlarining)takomillashuvi ularning o'zaro bir biri bilan bog'liqligi bola uchun tevarak-atrofdagi dunyo haqida tarqoq tassurot olgan bo'lsa, endi bu tasurotlar narsalarning butun-butun obrazlariga, idrokka aylandi. Ikkinchidan, ilk yoshdagi bolaning harakatlari yanada o'sishga qarab uning bilim imkoniyatlari ham kengayadi. Ilk yoshdagi bola faqat yurib va emaklabgina qolmay yuguradi, narvonga tirmashib chiqadi, yurganda yo'lidagi to'siqlardan o'ta oladi, stulga chiqib oladi, koptok o'ynaydi, mustaqil ravishda ovqat yeyish, yuvinish yechinish, kattalarning oddiy yumushlarinigina ado etishga o'rganadi. Masalan, buyursangiz, turli narsalarni olib keladi. Stol tortmasi portfelni ochishga intilib uning ichida nima borligini

bilishga qiziqadi. Kitob, qalam, tosh, cho'pni qo'liga oladi, har narsaga qiziqadi. Xammasini tekshirib tevarak atrofdagi barcha yangiliklarni bilib oladi. Shu ish prosesda bolaning idroki tobora to'g'ri va aniq bo'lib qoladi, tajribasi oshadi, bu esa psixikaning yanada o'sishiga yordam beradi. Bola ikki yoshga qadam qo'yganda uning idrokida bir qadar diferensiallashish yaqqol namoyon bo'ladi. Bola suratda tasvirlangan it, ayiq, qarg'a, koptokni taniydi. U "katta" va "kichik" so'zlari bilan atalishini bilmasligiga qaramay bu tushunchalarni ancha ravshan farq qila oladi. Unga "kichkina narsa" eslatilganda burnini bujmaytirib, ko'zini yarim ochadi. Katta narsani bildirish uchun esa qo'llarini cho'zib ko'rsatishga harakat qiladi. Bolalarning rangni idrok qilishda ham diferensialshuvi yaqqol ko'rinadi, masalan Said ismli bolakayda tajriba olib borilgan unga ko'ra Said oq va qizil ranglarni aniq ajratgan Lekin, Said qizil va oq ranglarni belgilash uchun faqat ikita so'zni bilishiga qaramay, boshqa ranglarni ham bir-biridan ajrata olgan, masalan sariq dastro'mol haqida gapirganda, qora koptok qani deb so'ralganda bu deb aniq ko'rsatib bera olgan. Ammo ilk tarbiya yoshidagi bola idroki o'ziga xos bo'lib ko'p jihatdan takomillashgan. Ilk yoshdagi bolaning tajribasi ham kamroq. U ko'p narsalarga birinchi marta duch keladi. Shuning uchun bu narsalarni idrok qilish bilan birinchi tasurot kuchiga egadir. Bog'chagacha tarbiya yoshidagi bolaning idroki goyatda ravshan narsa va xodisalarning yangilik bilan bolaning jalb qildiruvchi ayrim tavsilotlari xotirasida chuqur o'rnashib qoladi, shunga ko'ra bolaning uch yoshgacha ko'rgan ayrim narsalari umrbod esda qoladi. Bolalar idrokining ravshanligini aniq aytish mumkin. Bolaning tajribasi kam ko'rgan narsasini tushunish va umumiyashtirish qobiliyati hali takomillashmaganligi sababli idroki nusxa ko'shish, bevositaligi bilan ajralib turadi. Bola idrokka o'zining o'tmish tajribasidan hali ko'p narsa qo'shadi. U o'zining kundalik hayotda ko'rgan va eshitgan hamma yangilikni asosan ishtiyoq bilan o'zlashtirib oladi. Bolalar idrokining ana shunday nusxa ko'chirish, bevositaligi, ayniqsa suratni idrok etishda yaqqol ko'rinadi. Ilk yoshdagi bolaning idroklarida muayyan maqsad ko'zlash sezilmaydi. Bola tevarak-atrofdagi narsalarni bilishda ko'rguncha chalg'ib ketadigan, bir narsadan ikkinchi narsaga tez o'tadigan bo'ladi. Tashqi dunyo va uning turli-tumanligini bolani go'yo "maftun qiladi" xar gal unga katta yoshdagi kishi uchun tanish va odat bo'lib qolgan yosh bola uchun esa g'ayri tabiiy, deyarli xayolli yangi yangi tuhfarar tortiq qiladi. Tajriba va bilish kam bo'lganligi bilan hissiy qo'zg'aluvchanlik kuchli bo'lgani tufayli bola tevarak atrofdagi narsalarni idrok etganda odatda muhim narsalar emas, balki uni hayratlantiradigan, unda kuchli hissiy kechinmalarni uyg'otadigan narsaga etibor beradi. Ilk yoshdagi bola idrokining

yana bir hususiyatida ham tajribaning kamligi sezilib turadi. Bu yoshdagi bolaning idroki kanstant (o'zgarmas)ligi beqaror bo'ladi. O'zidan uzoqroq turgan narsani bola kichkina deb idrok etadi. Shunga ko'ra bola narsalar katta-kichikligini idrok qilishda juda ham qiynaladi. Umuman shuni aytish kerakki, bog'chagacha tarbiya yoshidagi bola fazoni to'liq idrok eta olmaydi. Bolalar hali masofani narsalarning yo'nalishini va shaklini yaxshi ajratmaydilar. Ilk yoshdagi bolada vaqtni idrok etish hali boshlang'ich holatda bo'ladi. Bu yoshdagi bola shu kunni, shu daqiqa bilan yashaydi. U hozirgi zamonni ochiq-oydin va ravshan tushunadi, o'tgan va kelajak zamonni esa noaniqroq tasavvur etadi. Ilk yoshdagi bolaning tili chiqishi bilan idrokda ham muhim o'zgarishlar bo'ladi. O'z-o'zidan malumki, nutq idrok uchun boy material xisoblanadi. Bola tevarak-atrofdagi kishilarning so'zlarini eshitib kuzatuvchanligini o'stiradi, eshitish bir hil lekin manosi har hil bo'lgan so'zlarni aytishga o'rganadi, bir -biriga juda o'xshaydigan tovushlarning farqlariga boradigan bo'lib qoladi. So'z bolaning ortirgan tajribasi asosida idrok etayotgan narsani tushunib olishga, shu narsaning ilgari ko'rgan narsasiga o'xshash belgilarini topishga yordam beradi. Bola tevarak- atrofdagi kishilarning nutqini idrok qilish bilan o'z tajribasini oshiradi va shu tariqa bolaning voqealikni bilish imkoniyatlari g'oyat kengayadi. Ilk yoshdagi bolaning tili chiqqan idroki go'dak bolaning idrokidan sifat jihatidan farq qiladi. Endi bola narsani idrok qilar ekan atrofdagi kishilarning narsa haqida eshitgani shu idrokka qo'shadi. Shunga ko'ra idrok to'laroq va to'g'riroq bo'lib qoladi. Bundan tashqari, so'z umumlashtirish xususiyatiga ko'ra ,narsani o'ziga o'xshash boshqa narsalardan ajratmay bir butun holicha idrok qilish imkonini beradi, bu esa go'dak uchun ahamiyatlidir. Bola yoshiga yetib yura boshlagach, harakat sezgilarining rivojlanishi uchun juda keng imkoniyat maydonga keladi. Bola ko'p narsalarni o'zi borib mustaqil ravishda qo'lga olib, ushlab ko'radigan, stulga chiqib tushadigan, karavot tagiga kiradigan, eshiklarni tortib, ochib-yopadigan bo'ladi. Ana shuning uchun bola yurgandan so'ng uning atrofdagi narsalarni bilish doirasi juda kengayib, har kungi tinimsiz harakatlarida juda ko'p narsalarni bilib oladi va binobarin, uning harakat sezgilari ham takomillashadi. Anashu davrdan boshlab bola, ya'ni yura boshlaganidan so'ng u fazoni va fazo munosabatlarini(baland pastligini) egallay boshlaydi. Shu tariqa bolaning butun yasli yoshidagi davrida barcha harakat sezgilari ildam rivojlana boradi. Bog'cha yoshga kelib bolaning barcha sezgi azolari tizimli jihatdan deyarli to'la takomillashgan bo'ladi. Biroq bundan bolaning sezgi azolari keying davrlarda,yani bog'cha yoshidan so'ng ortiq rivojlanmaydi. Bog'cha yoshida ko'proq sezgi azolarining markaziy qismlari takomillashadi. Chunki kichik yani yasli yoshdagi bolalarga xos bo'lgan miya

po'stida har qanday qo'zg'alishni keng yoyilishi xususiyati qisman bog'cha yoshidagi davrda ham saqlanib qolgan bo'ladi. Bu bolalarda farq ajratish sezgilarning takomillashishuviga to'sqinlik beradi. Shuning uchun endigina bog'cha yoshiga to'lgan bolalar narsalarning titkilab ko'rishigacha bo'lgan intilishlari bog'cha yoshidagi davrda ham qisman saqlanib qoladi. Keyinchalik turmush tajribasining birmuncha ortishi bilan ko'rish va eshitish sezgilari, teri, muskul va harakat sezgilaridan ustunlik darajasiga ko'taradi. Natijada bog'cha yoshidagi bolalar narsalarni o'z qo'llari bilan bevosita ushlamasalar ham ko'rish va eshitish bilan qanoatlanadigan bo'ladilar. Bolaning psixik jihatdan taraqqiy etishida ko'rish sezgisining ro'li g'oyatda kattadir. Bolaning ko'rish sezgisi bog'cha yoshigacha bo'lgan davrda juda tez takomillashadi. Shuning uchun bog'cha yoshidagi bolaning ko'zi katta yoshdagi odamlar ko'ziga nisbatan uzoqni ko'ra oladigan bo'ladi. Shuni aloxida takidlash kerakki bog'cha yoshidagi bolalar sezgilarini o'stirishda tarbiyachining ro'li juda kattadir. Tarbiyachi turli qiziqarli mashg'ulotlar orqali bolalar sezgi azolarining sezgirlik darajasini o'stirishda yordam berishi kerak. Shuning uchun bolalar sezgi azolarining rivojlanishiga qaratilgan mashqlarni konkret va mazmunli o'yinlar bilan bog'lab o'tkazish yaxshi natija beradi. Masalan, bog'cha yoshidagi bolalarda uzoqdagi narsalarning farqini ajrata olish sezgirligini takomillashtirish uchun har hil rangli va har hil kattalikdagi qutichalar va kubiklarni malum uzoqlikka qo'yib, farqini ajrata olish o'yinini o'tkazish mumkin. Bunda bolaning ko'rish sezgirliklari darajasiga qarab, kubiklar qo'yilgan masofani ayrim bolalarga nisbatan uzoqlashtirish va boshqa bolalarga nisbatan yaqinlashtirish mumkin. Shuni ham aloxida qayd qilib o'tish kerakki, bolalarda turli narsalarga doir tasavvur xosil bo'lishida idrokdan tashqari nutqning roli juda kattadir. Har bir narsani nomimi aytishning o'ziyoq bolalarda biron tasavvurni tug'diraveradi. Chunki har qanday so'z shu so'z orqali ifadalanadigan real narsaning xuddi o'zidek real qo'zg'ovchidir. Bolaning psixik jihatdan o'sishida eshitish organing (quloqni) xam roli katta. Ma'lumki bola eshitish orqali nutqni egallaydi. Nutq esa inson taraqqiyotining eng muhim manbalaridan biridir. Bolalarning eshitish organi biron kasallikka uchramay, normal rivojlanib borsa tez orada komolatga yetadi, natijada eshitish sezgirligi kuchayadi. Lekin shuni esdan chiqarmaslik kerakki, bolaning eshitish organi anotomik jihatdan katta odamlarnikiga nisbatan bir muncha nozik va zaif bo'ladi. Bolalarning eshitish sezgirligini yoshlikdan oshirib borishi ularning aqliy o'sishiga yordam berish bilan birga ularga estetik tuyg'u tarbiyalashda ham katta ahamiyatga egadir. Malumki, ajoyib zamonaviy musiqalardan zavqlana bilish xususiyati kishida to'satdan paydo bo'lib, qolmaydi. Bog'cha yoshidagi bolaning

barcha sezgi aʼzolari tuzilish jihatdan toʻla jivojlangan boʻladi. Lekin bundan bolaning sezgi organlari keying davrlarda ortiq rivojlanmaydi degan xulosaga kelib boʻlmaydi. Bogʻcha yoshdagi bolalarning sezgi organlari narsalarning turli-tuman xususiyatlarini aks ettira olsalar ham hali koʻp jihatdan kattalar sezgi organlarining yuksak takomili darajasida emas. Bolalarda hali rivojlanish davom etayotgan boʻladi. Bogʻcha yoshida sezgi organlarining markaziy qismi takomillashadi. Shunday qilib yuqoridagi malumotlardan koʻrinib turibdiki, bogʻcha yoshidagi bolalarda sezgi organlari tez rivojlanib boradi. Normal sharoitda tarbiya topayotgan sogʻlom bola yaxshi takomillashgan koʻrish, eshitish, xid bilish, tam va teri sezgilariga egadir. Mana shu sezgi organlari tashqi olamdagi narsa va hodisalarni aks ettirishda birdan bir vositadir. Bolaning sensor taraqqiyoti bu uning buyumlarni tashqi belgi va xususiyati haqidagi tasavvurlarning shakllanishi va idrokning rivojlanishi tushuniladi. Buyumlarning tashqi belgi va xususiyatlariga rangi fazoviy joylashuvi, hidi, tamini kiritish mumkin. Maktabgacha yosh davrida bolaning idrok xususiyatlarini baxolash qiyin, chunki bu davrda tashqi olamni bilishga sezgi organlarining oʻrni yaqqol namoyon boʻladi. Bolaning sensor taraqqiyoti aqliy taraqqiyoti uchun asosiy fundamenti boʻlib xisoblanadi. Bolaning idroki tevarak-atrofdagi narsa va xodisalarni anglashda rivojlana boradi. Bolaning maktabdagi muaffaqiyatli talim olishi malum bir darajada sensor taraqqiyotga bogʻliq. Tatqiqotlar shuni koʻrsatadiki, bolaning dastlab maktab talimidagi muaffaqiyatsizliklari uning idrokini aniq va egiluvchan emasligi bilan bogʻliq. Bu bolaning harflarni yoza olishi, chizmalarni hosil boʻlishi, qoʻl mehnati darslarini qoʻl maxsulotlarini yetarli darajada tayyorlay olmasligida nomoyon boʻladi. Bolaning sensor taraqqiyot darajasining pastligi uning nafaqat oʻqish faoliyatiga muaffaqiyatga erishishiga, balki ijodiy faoliyatiga ham tasir koʻrsatadi. Xonanda, rassom, arxitektor va yozuvchilarning muaffaqiyati koʻp jihatdan ularning sensor qobiliyatlariga bogʻliq. Bu qobiliyat ularning shakl, rang, tovush va boshqa xususiyatlarini, nozik jihatlarini ilgʻab olish va uzatishlarida aniq va ravshanligining mavjudligida nomoyon boʻladi. Buning asosida esa bolaning ilk davridan boshlab sensor rivojlanishga etiborni qaratish yotadi. Bu esa maktabgacha muassasalarda bolaga sensor tarbiya betishning oʻziga xos metod va usullarini ishlab chiqishni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Qodirov, A. (2010). Oligofrenopedagogika . Toshkent: Fan va texnologiya.
- 2.Nurkeldiyev, S. (2015). Maxsus pedagogika asoslari . Toshkent: Oʻqituvchi.
- 3.Raximova, D. (2018). Aqli zaif bolalar psixologiyasi . Toshkent: Tafakkur.
- 4.Xolmatov, T. (2016). Defektologiya asoslari . Toshkent: Fan.

5. Usmonova, M. (2019). Sensor tarbiya metodikasi . Toshkent: Innovatsiya.
6. Yo'ldoshev, B. (2017). Maxsus ta'lim nazariyasi va amaliyoti . Toshkent: Mumtoz so'z.
7. Sharipov, R. (2020). Inklyuziv ta'lim asoslari . Toshkent: Yangi asr avlodi.